

* T H F B 0 9 9 0 1 7 6 *

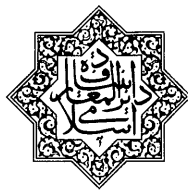
دانشگاه فردوسی مشهد

دانشنامه جهان اسلام

د - ذ

دکن - ذوالقرنین

(۱۸)

۹۳

کتابخانه و اسناد الهیات دانشگاه فردوسی مشهد

شماره ثبت: ۷۵۷۰۸

تاریخ: ۹۳، ۳، ۱۲

زیر نظر

علا علی حداد عادل

معاون علمی

حسن طارمی راد

تهران ۱۳۹۲

دنا (۲)، شهرستانی به مرکزیت شهر سی سخت در شمال شرقی استان کهگیلویه و بویراحمد* در جنوب غربی ایران (بـ نقشه کامل ایران امروز). نام شهرستان مأخوذ از قلّه دنا* است که در شمال این شهرستان واقع است.

محوطه‌های تاریخی و آثار باستانی متعدد شهرستان نشان می‌دهد که این منطقه پیش از هزاره چهارم قبل از میلاد مسکون بوده است (بـ پازوکی طرودی و شادمهر، ص ۳۶۱). از مهم‌ترین محوطه‌های شهرستان، گورستان کما (متعلق به هزاره دوم تا اوایل هزاره اول قبل از میلاد) است که در کناره رود خرسان*، نزدیک روستای کما از توابع بخش پاتاوه واقع است (بـ گزارش نهایی کاوش‌های باستان‌شناختی گورستان کما، ص ۱۳، ۲۸، ۴۱). آثار تاریخی متعدد شهرستان به ویژه پلهای روی رود خرسان، که از دوره ساسانی (حک: ۲۲۶-۶۵۲ م) تا صفوی (حک: ۹۰۶-۱۱۳۵) احداث شده‌اند (بـ گاو به ۱، ص ۱۷۷-۱۸۰)، نشان‌دهنده اهمیت مواصلاتی این منطقه در طول تاریخ است (بـ اقتداری، ص ۵۳۹-۵۴۰). افزون بر این، قدمت روستای دنا نیز در این شهرستان، که در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است، به دوره ساسانیان بازمی‌گردد (بـ گاو به، ص ۱۰۶؛ پازوکی طرودی و شادمهر، همانجا).

با این همه، قدمت مرکز شهرستان، سی سخت، براساس آثار تاریخی شهر از سده‌های اولیه اسلامی فراتر نمی‌رود (بـ پازوکی طرودی و شادمهر، ص ۳۶۴، ۳۶۷). در منابع دوره اسلامی، از سی سخت با اسامی سیمتخت، سیمسخت و سیتخت، به عنوان سرزمین وسیع بین بازرنج و چرام، یاد شده است (برای نمونه بـ ابن بلخی، ص ۱۴۴، ۱۵۲؛ حمدالله مستوفی، ص ۱۲۸، ۲۲۴؛ نیز بـ مجیدی کرائی، ۱۳۸۱ ش، ص ۱۷۳). هرچند این اسامی بی‌گمان صورتهای تحریف‌شده یک واژه است، شکل صحیح آن مشخص نیست. با وجود این درباره وجه تسمیه سی سخت نظرها متفاوت است (بـ کریمی، ص ۷۹-۸۰؛ اقتداری، ص ۵۲۶؛ نیز بـ احمدی، ص ۵۵-۵۶؛ قدکساز، ص ۹۵). این نظر که سی به معنای سنگ و نام شهر به معنای سنگ سخت و سنگستان است، با توجه به کوهستانی بودن منطقه درست‌تر می‌نماید (بـ اقتداری، ص ۵۲۶، ۸۳۴).

به هر روی، پس از حمدالله مستوفی (همانجاها) که در قرن هشتم از سی سخت و محصولات آن یاد کرده است، دیگر ذکری از آن در منابع نیست؛ حتی در قرن یازدهم که محمد میرک حسینی در گزارش مسیر سفر خود از این نواحی به اصفهان از چشمه بیشور (بشور/بشو امروزی)، کوه و ده دنا نام

برده (ص ۳۲، ۳۴)، اشاره‌ای به سی سخت نکرده است. این موضوع نشان می‌دهد که سی سخت در آن دوران ویران بوده، به ویژه آنکه سی سخت تا اواخر قرن سیزدهم همچنان متروک بوده است. رونق دوباره سی سخت با اسکان مردم ده پیشه‌ور آغاز شد که در حدود ۱۲۹۷ به آنجا مهاجرت کردند. پس از آن، سی سخت تا حدود نیم قرن پیش به ده‌بزرگ نیز شهرت داشت (بـ رزم‌آرا، ج ۶، ص ۲۲۶؛ کریمی، ص ۷۹، ۸۱؛ غفاری، ص ۸۰؛ لوفلر^۲، ص ۲۶۶).

در تقسیمات کشوری ۱۳۱۶ ش، سی سخت جزو دهستان دروهان از توابع شهر بهبهان شد (بـ ایران. وزارت کشور. اداره کل آمار و ثبت احوال، ج ۲، ص ۲۸۱؛ رزم‌آرا، ج ۶، ص ۷۱، ۲۲۶) و مدتی بعد به مرکزیت دهستان سی سخت ارتقا یافت (کریمی، ص ۷۹؛ فرهنگ جغرافیائی آبادیها، ج ۹۲، ص ۲۸۴). در ۱۳۶۲ ش، سی سخت شهر شد (بـ ایران. وزارت کشور. معاونت سیاسی، ۱۳۸۲ ش، ذیل «استان کهگیلویه و بویراحمد») و در ۱۳۶۶ ش، مرکز بخش دروهان گردید (بـ ایران. وزارت کشور. معاونت برنامه‌ریزی و خدمات مدیریت، ذیل «استان کهگیلویه و بویراحمد»). براساس مصوبه هیئت وزیران در اسفند ۱۳۷۹، شهرستان دنا به مرکزیت سی سخت تشکیل شد (بـ ایران. وزارت کشور. معاونت سیاسی، ۱۳۸۲ ش، همانجا).

شهرستان دنا مشتمل بر بخشهای مرکزی، پاتاوه و کبگیان؛ شهرهای سی سخت، پاتاوه و چیتاب و دهستانهای توت‌نده، دنا، سادات محمودی، پاتاوه، چنار و کبگیان است (بـ ایران. وزارت کشور. معاونت سیاسی، ۱۳۹۰ ش، ذیل «استان کهگیلویه و بویراحمد»). در سرشماری ۱۳۸۵ ش، جمعیت این شهرستان ۵۲'۲۴۲ تن بود که از این تعداد ۶۳۴۲ تن ساکن شهر سی سخت بودند (بـ مرکز آمار ایران، ذیل «استان کهگیلویه و بویراحمد»). مردم این شهرستان، که از طوایف ایل بویراحمدی* و شیعه مذهب‌اند، به گویش لری سخن می‌گویند (بـ فرهنگ جغرافیائی آبادیها، ج ۹۲، ص ۸۲، ۱۲۵، ۱۶۲، ۱۹۳، ۲۸۴).

شهرت امروزه شهرستان دنا به سبب جاذبه‌های گردشگری آن است. مکانها و پدیده‌های متعدد منطقه از جمله کوه دنا و قله متعدد آن (با ارتفاع بالای ۴۰۰۰ متر)، غارهای این کوه، رودخانه‌های خروشان (به ویژه رود خرسان)، چشمه‌های سرد متعدد (همچون میشی و بشو)، دریاچه کوه گُل و باغستانهای فراوان، موجب جذب گردشگران ایرانی و خارجی، به ویژه کوهنوردان، شده است (حسینی، ص ۷-۱۵، ۱۲۳-۱۲۶).

1. Gaube

2. Locffler

نقشه کامل ایران امروز، مقیاس ۱:۱۶۰۰۰۰، تهران: گیتاشناسی ۱۳۹۰ ش؛

Heinz Gaube, *Die südpersische Provinz Arrāgān/Küh-Gīlūyeh von der arabischen Eroberung bis zur Safawidenzeit*, Vienna 1973; Reinhold L. Loeffler, "Recent economic changes in Boir Ahmad: regional growth without development", *Iranian studies*, vol.9, no.4 (Autumn 1976).

/ مرتضی دانشیار /

دَنَاقِل ← دَنَقَلی

دَنانیر، بانوی خواننده و نوازنده وابسته به برمکیان* در سده دوم. نام وی از نظر لغوی به معنی سکه‌های طلاست (← دهخدا، ذیل «دینار»). دنانیر کنیز یکی از اهالی مدینه بود و نزد او موسیقی و آثار پیشینیان را آموخت و از بهترین راویان موسیقی شد. یحیی بن خالد برمکی، وزیر هارون الرشید، او را خرید و به دستگاه خود برد (← طبری، ج ۸، ص ۲۹۷). دنانیر توانایی خود را در موسیقی در خانه یحیی به کمال رساند، چنانکه ابراهیم موصلی* از صدای او به شگفت آمد و هارون الرشید گردنبندی به قیمت سی هزار دینار به وی بخشید و برای شنیدن صدای او، بارها به خانه یحیی می‌رفت تا جایی که زبیده، همسر هارون، از این موضوع شکایت داشت. یحیی برمکی نیز او را بسیار گرامی می‌داشت و روایت شده چون دنانیر به بیماری جوع مبتلا بود و نمی‌توانست روزه بگیرد، یحیی در ماه رمضان هر روز برای او هزار دینار کفاره می‌داد. خود دنانیر نیز کنیزانی داشته‌است. وابستگی دنانیر به یحیی و خاندان برمکی چنان بود که دنانیر برمکی و البرمکیه خوانده شده‌است. پس از مغضوب شدن و برافتادن برمکیان، دنانیر از خواندن سر باز زد و چون هارون الرشید از وی خواست خواننده او شود، با آنکه هارون بر او خشم گرفت و به تنبیه او فرمان داد، دنانیر حاضر به تغنی نشد؛ خلیفه نیز وی را آزاد کرد. او با آنکه زنی خوبر بود، تا پایان عمر تن به ازدواج نداد. عقید، از موالی صالح بن رشید، بسیار خواهان ازدواج با او بود و حسین بن محرز و بَدَل و صالح بن رشید را برای شفاعت و تقاضای ازدواج نزد او فرستاد، اما دنانیر درخواست ازدواج وی را نپذیرفت (ابوالفرج اصفهانی، ۱۳۸۳، ج ۱۸، ص ۶۵، ۶۶؛ نیز ← فوّاز، ج ۱، ص ۳۳۴، ۳۳۵). دنانیر مدتها پس از اضمحلال برمکیان زیست و سرانجام در ۲۱۰ در بغداد درگذشت (← ابوالفرج اصفهانی، ۱۳۸۳، ج ۱۸، ص ۶۵، ۶۶؛ ۶۹؛ ۶۸؛ ۶۷؛ ۶۶؛ ۶۵؛ ۶۴؛ ۶۳؛ ۶۲؛ ۶۱؛ ۶۰؛ ۵۹؛ ۵۸؛ ۵۷؛ ۵۶؛ ۵۵؛ ۵۴؛ ۵۳؛ ۵۲؛ ۵۱؛ ۵۰؛ ۴۹؛ ۴۸؛ ۴۷؛ ۴۶؛ ۴۵؛ ۴۴؛ ۴۳؛ ۴۲؛ ۴۱؛ ۴۰؛ ۳۹؛ ۳۸؛ ۳۷؛ ۳۶؛ ۳۵؛ ۳۴؛ ۳۳؛ ۳۲؛ ۳۱؛ ۳۰؛ ۲۹؛ ۲۸؛ ۲۷؛ ۲۶؛ ۲۵؛ ۲۴؛ ۲۳؛ ۲۲؛ ۲۱؛ ۲۰؛ ۱۹؛ ۱۸؛ ۱۷؛ ۱۶؛ ۱۵؛ ۱۴؛ ۱۳؛ ۱۲؛ ۱۱؛ ۱۰؛ ۹؛ ۸؛ ۷؛ ۶؛ ۵؛ ۴؛ ۳؛ ۲؛ ۱).
همو، ۱۳۶۸ ش، ج ۱، ص ۷۱۶، پانویس ۲۶؛ نیز ← تونجی، ص ۸۴).

«سی سخت...» ص ۱۲؛ نیز ← مجیدی کرائی، ۱۳۷۱ ش، ص ۴۶، ۴۸). افزون بر این، بخشی از منطقه حفاظت‌شده دنا (به وسعت ۹۳۶۶۰ هکتار) نیز در این شهرستان واقع است. این منطقه، که یکی از رویشگاههای طبیعی چنار در ایران محسوب می‌شود، پوشش گیاهی و جانوری متنوعی دارد. این موضوع، علاوه بر اهمیت گردشگری، اهمیت پژوهشی نیز به منطقه داده‌است (درویش صفت، ص ۸۳؛ نیز ← حسینی، ص ۷، ۱۵۸-۱۵۰).

منابع: ابن بلخی، فارس‌نامه، چاپ گی لسترنج و رینولد این نیکلسون، لندن ۱۹۲۱، چاپ افسر تهران ۱۳۶۳ ش؛ نصر احمدی، مرفولوژی کرانه گمنام، تهران ۱۳۶۱ ش؛ احمد اقتداری، خوزستان و کهگیلویه و ممسنی: جغرافیای تاریخی و آثار باستانی، تهران ۱۳۵۹ ش؛ ایران. وزارت کشور. اداره کل آمار و ثبت احوال، کتاب جغرافیا و اسامی دهات کشور، ج ۲، تهران ۱۳۲۹ ش؛ ایران. وزارت کشور. معاونت برنامه‌ریزی و خدمات مدیریت. دفتر تقسیمات کشوری، اجرای قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری، تهران ۱۳۶۶ ش؛ ایران. وزارت کشور. معاونت سیاسی. دفتر تقسیمات کشوری، عناصر و واحدهای تقسیمات کشوری ایران: تیر ۱۳۹۰، تهران ۱۳۹۰ ش؛ همو، نشریه تاریخ تأسیس عناصر تقسیماتی به‌همراه شماره مصوبات آن، تهران ۱۳۸۲ ش؛ ناصر پازوکی طرودی و عبدالکریم شادمهر، آثار ثبت شده ایران در فهرست آثار ملی: از ۱۳۱۰/۶/۲۴ تا ۱۳۸۴/۶/۲۴، تهران ۱۳۸۴ ش؛ محمد حسینی، سی سخت: شهر برف و آفتاب، تهران ۱۳۸۸ ش؛ حمدالله مستوفی، نزهة القلوب؛ علی اصغر درویش صفت، اطلس مناطق حفاظت‌شده ایران، طرح: معاونت محیط زیست و تنوع زیستی سازمان حفاظت محیط زیست، تهران ۱۳۸۵ ش؛ رزم‌آرا؛ «سی سخت نامی که با افسانه‌های اساطیری گره خورده‌است»، گسترش صنعت، سال ۲، ش ۴۹۶، دی ۱۹، ۱۳۸۹؛ یعقوب غفاری، شناسنامه ایلات و عشایر کهگیلویه و بویراحمد، تهران ۱۳۷۴ ش؛ فرهنگ جغرافیایی آبادیهای کشور جمهوری اسلامی ایران، ج ۹۲: اردکان، تهران: اداره جغرافیایی ارتش، ۱۳۶۲ ش؛ محمدرضا قدکساز، وجه تسمیه شهرهای ایران، [تهران] ۱۳۷۵ ش؛ اصغر کریمی، «سی سخت: ده بزرگ»، هنر و مردم، ش ۱۲۱ (آبان ۱۳۵۱)؛ گزارش نهایی کاوش‌های باستان‌شناختی گورستان کما، یاسوج - کهگیلویه و بویراحمد، [تألیف] حسن رضوانی و دیگران، تهران: پژوهشکده باستان‌شناسی، ۱۳۸۶ ش؛ نورمحمد مجیدی کرائی، تاریخ و جغرافیای کوهگیلویه و بویراحمد، تهران ۱۳۷۱ ش؛ همو، مردم و سرزمینهای استان کوگیلویه و بویراحمد، تهران ۱۳۸۱ ش؛ محمد میرحسینی، ریاض الفردوس خانی، چاپ ایرج افشار و فرشته صرافان، تهران ۱۳۸۵ ش؛ مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵: نتایج تفصیلی کل کشور، ۱۳۸۵ ش.

Retrieved Oct.7, 2012, from <http://www.sci.org.ir/portal/faces/public/census/85/census/85.natayezj/census/85.rawdata;>